

studenten en werden respectievelijk in 1818 en 1843 wegbezuinigd. De athenaea van Deventer en Amsterdam behielden wel hun stedelijk karakter. Door de Hoger Onderwijswet van 1876 werd die van Amsterdam in een gemeentelijke universiteit omgezet, die van Deventer in 1878 opgeheven.

(2) In art. 190 van de Grondwet uit 1815 van het Koninkrijk der Nederlanden werd 'de volkomen vrijheid van godsdienstige begrippen ... gewaarborgd'. Dit betekende echter niet dat de staat zich volkomen onthield op kerkelijk terrein. Integendeel, in art. 191 verplichtte hij zich in het voetspoor van het Napoleon 'aan alle godsdienstige gezindheden in het koninkrijk bestaande ... gelijke bescherming' te verlenen. Aan dit en enkele andere artikelen ontleende het Departement van Binnenlandse Zaken het recht om zich niet alleen intensief met de predikantsopleiding van de hervormde kerk, maar ook met die van de andere protestantse kerken te bemoeien. Toch kan men zich afvragen, of de overheid deze andere kerken werkelijk 'gelijke' bescherming heeft verleend. In artikel 56 van het Organiek Besluit werd namelijk bepaald dat de faculteit 'der godgeleerdheid' zou dienen tot 'de vorming der kweekelingen der hervormden godsdienst'. Ook aan de beide rijksatheneae in Harderwijk en Franeker werd alleen een hervormde theologische hoogleraar aangesteld. De rooms-katholieken, lutheranen, doopsgezinden en remonstranten kregen daarentegen voor hun 'hooger onderwijs in den godsdienst' alleen subsidies in de vorm van een vaste³² jaarlijkse bijdrage toegezegd (art. 58 en 59). Zo ontstaat de indruk dat de overheid de privileges van de hervormde kerk wilde herstellen.

Naar mijn mening was dit niet de bedoeling. Men had wel degelijk naar een andere, radicalere oplossing gezocht. De staatscommissie, die het Organiek Besluit voorbereidde, overwoog bijvoorbeeld om in Groningen een lutherse hoogleraar aan de hervormde faculteit toe te voegen en Kemper wilde er één in Leiden. De Raad van State stelde zelfs voor in Groningen een aparte lutherse faculteit op te richten.³³ Ook de stichting van een rooms-katholieke hogeschool van staatswege werd overwogen. Al deze voorstellen stootten echter op bezwaren. De Leidse theologische faculteit vreesde door de aanwezigheid van een lutherse professor hervormde studenten te verliezen. De rooms-katholieken en doopsgezinden waren tegen elke vorm van overheidsinmenging in hun ambtsopleiding. Uiteindelijk gaven de getalsverhoudingen de doorslag. Omdat de hervormde kerk, die toentertijd ruim 50% van de bevolking omvatte, verreweg de meeste 'leraren' nodig had, wilde de commissaris-generaal O. Repelaer van Driel haar ambtsopleiding aan de universiteit laten. Hij was tegen

32. Deze dekten op de lange duur niet de kosten, omdat zij niet werden aangepast.

33. Estié, *Stichting*, 102v.